संक्षेपशंकरजयस्य डिंडिमभाष्यटीकास
हितस्य द्वादशः सर्गः

५२५

५ पन्नाकौ

सर्ग १२

ॐ श्रीगणेशायनमः॥ अथ हस्तामलकादि प्रसंगं सपरिकरं वर्णयितुमारभते अथानंतरमेकस्मिन्काले यतिचक्रवर्ती श्रीशंकरः शिष्यैः सह सर्वाणि तीर्थानि चरन्घोरात्कलेर्गो पितो रक्षितो धर्मो येन तं अभ्यर्णः आविदूरः चलः चलसमुद्रस्य ओघोयोयस्य तं गोकर्णमागात्॥ अभिमुखाविदूरे इत्यमरः इति निर्णयात् इति शेषः॥ १॥ गत्वाच प्रणमन्सम्महेशं

शं॰ वि॰ टि॰ १२

अथैकदा सोऽयतिसार्वभौमस्तीर्थानि सर्वाणि चरन्स तीर्थैः घोरात्कलेर्गोपितधर्ममार्गो गोकर्णमभ्यर्णचलार्णवोघम्॥ १

तदेव कथंभूतमितितत्राह विरिंचिनेन ब्रह्मणा विरिंचोपि विरिंचोच ब्रह्मण्यपि विरिंचन इति विश्वप्रकाशः कमलनाभिना दिग्भिना च वंद्यं यतः प्रपंचलक्षणस्य नाट्यस्य सूत्रधारं रूपस्य तेसति तत्कर्तृत्वे नाश्चर्य रूपं नाटकाचार्ये यतोमाया सचिवमित्याह वामार्द्धेच धृतशृंगारश्च तं तथा प्रत्यक्षोऽदृष्टानां कामक्रोधादीनां लेपो यस्मात् २ कामाद्वेवपुः स्मरामि कुचनन्दक्षिणभागे वलाहकेन मेघेन तस्मा मेदस्सव दावदावादिनी श्रीयस्मिन् अमतोवाम भागेन तश्च विद्युता साधितस्य मे भाविना भावादिरूपस्य सम्प्रदायस्य समर्थनायोदेशिकं गुरुं ३

विरिंचिनाम्भोरुहनाभवंद्यं प्रपंचनाट्यैकतमस्य सूत्रधारं नष्टावद्यामाद्वंद्वधृतिमन्तं दृष्टावलेपं प्रणमन्महेशं॥ २ वपुःस्मरामः क्वचनस्मरारेर्वलाहकाद्वैतवदावदश्रीः सौदामिनीसाधितसंप्रदायसमर्थनादेशिकमन्वतश्च ३॥ सा कांत

वामांगसीमांकुरदंशतृष्णाचंचच्चकोरीचरदंगलालिं सत्यान्वशोभाकलमाग्रभर्तृकीरायकरं महोस्मि॥ ४॥

किंच वामांगलक्षणे सीम्नि तत्रं सीमाचेटितिति तैत्रे चडको तृपि वेद्भि याप्रिति मेदिनी अंकुरस्मारोहत्या तृष्णाया तृणसमूहे चंचच्चकोर्या स्फुरत्तरो दक्षिणहस्तोऽयं स तथा सत्यास्यस्य दक्षिणभागस्य शोभैवकलमः सस्यकलमः पुंसि लेख्यमो पालो प्रोक्तश्च रेपिचेति मेदिनी तस्याग्रस्य भक्षणे सा कांतः कीरः शुको यस्य करे वामहस्ते यस्य तन्महोहमस्मि तत्र शिवकरे मृगः पार्वती हस्ते शुक इति बोध्यं ४॥

महीध्रकन्यागलसंगतोपि मांगल्यतंतुः किल हालहालं यत्कंठदेशे कृतकुंठशक्ति मेकानुभावादयमस्मि भूमा ५॥

किंच धरस्य हिमाचलस्य कन्याया गलेन संगादपि मांगल्यतंतुः सौभाग्यसूत्रं यस्य कंठदेशे हालाहलं कुंठशक्ति मकृत सोयं भूमा ऐक्यानुभूदहमेवास्मि॥ ५॥

गुणत्रयातीतविभाव्यमित्थं गोकर्णनाथं वचसार्चयित्वा तिस्रः सरात्री स्त्रिजगत्पवित्रे क्षेत्रे मुदेषः क्षिपतिस्म कालम्॥ ६॥

गुणातीतैर्विभाव्यं विभावनीयं गोकर्णनाथमित्थं वचसार्चयित्वा तिस्रः रात्रीस्त्रिजगत्पवित्रे क्षेत्रे सेषः मुदा कालं क्षिपतिस्म॥ ६॥

वैकुंठकैलासविवर्तभूते हरस्थनाद्यं हरिशंकराख्यं दिव्यस्थले देशिकसार्वभौमस्तीर्थप्रवासी न चिरादवासीत्॥ ७॥

ततश्च वैकुंठकैलासयोर्विवर्तभूते स्वातिरिक्ताकारेणवर्तनं विवर्तस्तद्रूपे तयोरूपांतरे नत्वाद्यं हरन् हरिशंकराख्यं दिव्यस्थले तीर्थप्रवासी देशिकसार्वभौमः संगमे

श्रमापनोदाय सिदावदाना महेतमुद्रामिह दर्शयन्तौ आराध्यदेवौ हरिशंकरौ सद्यश्चाभिरितस्तुयतिस्मवाग्भिः॥ ८॥

भेदवादितांश्रमापनोदाय अस्मिन्लोके अद्वैतमुद्रा दर्शयितो हरिशंकरौ देवावाराध्य सद्यः श्रीशंकर इति अन्यमाग प्रकारेण द्वाभ्यां वाग्भिः स्तवयतिस्म॥ ८॥

वैयं महः सोमकलाविलासं गामाद्धरेणाकलयन्ननादि मनेमहः किंचन दिव्यमंगी कुर्वन्निभूमे कुशलानि कुर्यात्॥ ९॥

ता रवोदाहरति वैयं समाश्रुदि मिविदन्नीयं महतः सोमस्य प्रलयाब्धिनीरस्य कलाभिरंशैः कलायामूलेवा विलासः क्रीडायस्य सोमः कुवेरे पितृदेवतायां वसुप्रभे

कमलेर्वत

शिली

भा

दिव्यौषधीश्यामलतासमीरकर्पूरनीरेषु च वानरे चेति विश्वप्रकाशः। कला साभूलवेदेहे। शिल्पादौ वंशमात्रके इति मेदिनी। सोमकस्य वेदापहारकस्य सरस्वलावीना शकोलाशः कीशयस्येति वा तद्याम्भःतमनादिं सर्वकारणत्वादकारणं मेनं मात्स्यं दिव्यमपाहृतं किंच नाचिंत्यं तं जांगी कुर्वन्नं गं तो वा स्वरूपां भूमिमादरेण कलयन् विकर्षन्

१ विमुखं तंतरान्ति वीपुको विसर्गकुशलानि कुर्यात् तथा चोक्तं रूपसंतगृहे मात्स्यं चादौ बोदधि संप्लवे नाव्यारोप्य महो मत्स्यं अमवादैवस्वतं मनुमिति ॥ अहं त्यामृषि मित्साके महार्णवमं दन्वति विकर्षन्विचरिष्यामि यावद्ब्राह्मी निशाप्रभो इति च अनादिभूतां गां वेदवाचमादरादालयितात्वाहरन्नितिवा। तथा चोक्तं श्रुतौ ते

पं·वि·ङि·१२ प्रलयायाये उत्थितायसवेधसे हताश्चरं हयग्रीवं वेदान्प्रत्याहरद्धरिरिति ॥ यद्वा सोमस्य चंद्रस्य कलाया विलासो यस्मिन् तथा सहविलासो यस्य तिवा। सोम

२ नाहिमालयोऽस्य वाना दिव्यौषधीनां कलाभिरितिवा। सोमस्य कर्पूरस्येतिवा॥ अनादिभूतां गां भूमिमादरेण कलयन्विचारयन् गारवमादरेण प्र

२ रयन्निति वा मेना याहिमाचलभार्या या जानाति किंच नया पार्वती लक्षणं महामत्स्यं गोकुर्वन्निति व्याख्येयम् ॥ ९ ॥

योमंदरागं दधदादितेया न्तथाभुजस्यानतनुं तिविषादी स्यामद्रिलीलोचितचारुमूर्तेः कूर्मस्य पारं समवाप्ति यत्नाम् ॥ १० ॥

एवं मत्स्यावतारमभिधायाथ कमठावतारं निरूपयन्नाह। योमंदराख्यमचलं दधत्। आदितेयानदेवान्सुधाभुजआतनुते स्म विषादी खेदरहितः समवाप्त मंदराचलस्य लीलया भ्रमणमात्मविलासार्थं मुचिता योग्या चारुमूर्तिर्यस्य तस्य संबोधनं हे अद्रिलीलोचित चारुमूर्ते कूर्ममूर्ते स्यामपारां कृपां विधत्तां ॥ यद्वा योमंदरागं मंदराख्यं पादपं दधे॥ विषादोखयं विषमनकोदेवान् सुधाभुजो यातनुते स्म ॥ अद्रौ कैलासे या लीलाविलासः तस्या मुचिता चारुमूर्तिर्यस्येति व्याख्येयं ॥ अद्रिः स्यात्पर्वते पृथिवीधरस्वादयोः पुमान् मंदरस्तु पुमान्कल्पशैले मंदारपादपे इति मेदिनीउ ॥ १० ॥

उल्लासयन्यो महिमानमुच्चैः स्फुरद्वराहीशकलेवरोभूत् तस्मै विदध्मः करयोरजस्रं सायंतनां भोरुहसामरस्यम् ॥ ११ ॥

अथ वाराहावतारं वर्णयन्नाह ॥ यउच्चैर्महर्भूमेर्मानं विलोकयति मल्लासयन्नुल्लासयन् स्फुरन्यो वराहाः सूकरः अर्थाद्ईशो वराही शस्तकालेवरस्य दिव्यविग्रहः॥ अतमानश्च चितोन्नतो ग्रह इति विश्वप्रकाशः॥ वराहीशकलेवरः पोषविग्रहाः स्वसे वराहीशो वासुकिः कलेवरेयस्येति वा हस्तयोर्मुकुलित मजस्य सामरस्यं दध्मः उ

समावहन्तो सरितां वरा यः सरद्विषत्कुंजरमाजघान प्रह्लादमल्लासितमादधानं पंचाननं तं प्रणमः पुराणम् ॥ १२ ॥

अथ नृसिंहावतारं निरूपयन्नाह तं पंचास्यं सिंहं परमात्मानं पुराणं सदैकरसं प्रणमसंतकमिति तत्राह॥ यो वराके सरितान्नरहरिर्गः समावहत्सरद्विषन्तो कुंजरं हिरण्यकशिपुमाजघानतं॥ पुनः प्रह्लादमुल्लासितमादधानं यद्वा पंचमुखं सदाशिवं यस्तं के शिरसि सरितानदीनां मध्ये वरा श्रेष्ठा श्रीगंगा समावहन् सुरशत्रुगजासुरमाजघान॥ पक्षे प्रह्लादमुल्लासितमादधान मित्यर्थः ॥ १२ ॥

उदीनवाल्याहरणाभिलाषी योवामनो हार्यजिनं वसानः तपःस्विकोनारहितो वनानी दायोवतादाप्रमिणं मयं नः १३

अथ वामनावतारं वर्णयन्नाह ॥ यो बलेः सकाशात्त्रैलोक्याहरणमभिलाषः सुंदरं मृगचर्मवस्त्रो वामन उदीन उदितो भूत् कामनया रहितस्तपस्वी वनानी न लायमा प्रमिणमाद्यो अक्षचारिणोऽस्मान् तावतु ॥ यद्वा यो मनोहारि मनोज्ञमजिनं बसनो ॥ दानाध्वरा हलेरा हरणाभिलाषी। उदीनकानयासस्मा॥ वि० ॥ १३ ॥

येनाधिको युत्तरवारिराशेर्जितार्जुनः संगररंगभूमौ नतत्र नाथस्फुरितेन तेन नाथेनकेनापि वयं सनाथाः १४ ॥

अथ परशुरामावतारं निरूपयन्नाह ॥ येनाधिके यथास्यात्तथोत्तरेण वादिना बालकेन परशुरामेणार्जुनः कार्तवीर्यः पीतं संगररंगभूमौ युद्धरंगभूमौ जितः हरिवारिनवधन्याः स्त्रीक्लीवे तु निवालके अर्जुनः ककुभो यार्थी कार्तवीर्यमयूरयोर्मातुरेकसुतेपि स्याद्धले पुनरस्य वदिति मेदिनी न तत्र नाथ वचंद्रवत्स्फुरितेन तेन ना

के मपि नाथेन वयं सनाथाः यद्वा अधिकं शिरसि वारिजले यथार्जुनः पार्थः न तत्र नाथेन सुरितो लंक नेत्यर्थः ॥ १४ ॥

दो·वि·टिं· विलासिना लीकमभवेन धाम्ना कामं द्विषं तं सदशास्यमस्यन् देवोथ रामस्य कुचोष्मसाक्षी देयादमंदात्मसुखानुभूतिं ॥ १५ ॥

२ श्रीरामचंद्रावतारं निरूपयन्नाह लीकमसत्यो भवः संसारो यस्मिं स्तथा भूतेन विलासिना स्वधाम्ना स्वज्योति धा यद्येश द्विषं तं रावणमस्य न् लक्ष्मिपन्ना शायनूधराभू

मलस्या अथवा सीता तस्याः कुचद्वयोरुलनाया साक्षी साक्षाद्रष्टा सदेवोऽमंद सुखानुभूति मनित ब्रह्मानंदानुभवं देयात् यद्वा इन्द्रियाणि सुखानि यस्य तथा भूत द्विषं तं का

३ ममस्य तत्परस्य देवेन स्मा पार्वती तस्याः कुचोष्म साक्षीति व्याख्येयं धरागिरि कर्या सन् लेना कूर्म राज्ञेवत्सं न ईपि चेति मेदिनी ॥ १५ ॥

उत्तालकेतुः स्थिरधर्ममूर्त्तिः हालाहलसीकरणेध कंठः सरोहिणीशानिशचुंब्यमान निजोत्तमांगो वत्त कोपि भूमा ॥ १६ ॥

अथ बलरामावतारं वर्णयन्नाह उत्तालकेतुः स्थिराधर्ममयो धर्मीयवो मूर्तिर्यस्य हालाहलयोः सीकरणे हालाहराया मिति मेदिनी तथापि शेषक उरोहिणीशेन वहदेवेना

निशंचुंब्यमान मुत्तमांगं शिरो यस्य सकापि भूमा अवाङ्मनसगोचरो यत्र नान्यत्पश्यति नान्यच्छृणोति नान्यद्विजानाति स भूमा यो वै भूमा तत्सुखमिति श्रुत्युपलक्षितः प

रमात्माऽवतु यद्वा उत्तालो गीतकाले केतुः रुक् यस्य मोक्षधर्ममयी मोक्षधर्मीय वा मूर्तिर्यस्य मोक्षधर्मस्य मूर्त्तिः कार्यतनुरित्यर्थ इति वा हालाहलस्य विषस्य सीकरणे नो ग्रकंठो

हालाहलसीकरणे विषग्रहकंठ इति वा रोहिणीशाश्चंद्रः तालः करतले गुह्य मध्यमायां च संमिते गीतकाले क्रियामाने करस्फाले द्रुमांतरे केतुनारुका पताकाविग्रहोत्पातेषु लक्ष्मणि

स्थिरतमः सालपर्णी तां शानो मोक्षेबले विष्णुमूर्त्तिः कार्यकाठिन्ययोः स्त्रियामिति मेदिनी ॥ १६ ॥

विनायकेनाकलितानहितानहिताय निषेदुषा नांगमभुवि प्रदत्त स्थानं यः इत नामो हिक चिन्तयति रव्याद्दसौ कौ दसौ कोपि कलाय भूषः ॥ १७

अथ श्री कल्क्यवतारं वर्णयन्नाह कलितेत्स मासादितम हितायं यथा स्यात्तथा नांगमभुवि समीपस्थाने निषेदुवा निषण्णे नोपदिष्टे न विनायकेन गरुडेनो पलक्षि

तो यः इतनाया मोहिका चित्तवृत्तिर्यस्य कलावः बर्हीभूषालंकारो वस्यासो कोपि वर्णयितुमशक्यः प्रदत्तस्थान स्त्वार्त्य स्तुति लक्षणं दत्तयौवन ॥ यद्वा अकालितान्

उमा समासादिताः शिवविरति स्थापिता अयोयस्यानिर्याया तथांकस्थाने निषेदुषा विनायके न विघ्नराजे नोपलक्षितो यः स्नेयचित्ते नामयस्यो हि केषु स्वचिंतके वृचि

वृत्तिर्यस्य तथा चित्तवृत्तिर्यस्मिन्निति वा कलाप स्तु रणभूषा यस्यासावित्यर्थः ॥ १७ ॥

पाठीन केतोर्नयिने प्रतीत सर्वज्ञभावाद्दययैकसीम्ने मायः कृतदेयकृतादराय वोधैक धाम्ने स्पृहयामि भूम्ने ॥ १८ ॥

अथ बुद्धावतारं निरूपयन्नाह पाठीनकेतोः मीनकेतोः कामस्य जयिने मारविजयिने कजिज्जिनस्स्मरः प्रतीतः प्रख्यातः सर्वज्ञभावो यस्य तस्मै दयैकसीम्नो मायः कृतदेयकृतादरायै

कृतादरो यस्मिन्निति वा तस्मै वोधैकधाम्ने स्पृहयामि एवं भूते मामुमिच्छामि पक्षे कृतो संकल्प देवाय पातेषु कृत आदरो येन यद्वा दलक्रतो देयवस्तुवोगमद्रादिषु कृतादरो येनेति व्याख्येयो ॥ ईऌः १८

मनीषचेतो विषयेन नाना विधोत मानाय तमोनिहंत्रे भक्तसदावासकृताशयाय भूयो सिमेसतु नमो न मांसि ॥ १९ ॥ ॥

अथ कल्क्यवतारं वर्णयन्नाह जनानां चेतो विषयं व्यतीत्य विद्योत मानाया चित्य विग्रह सौहार्त प्रकाशमानाय कल्पान्ते तमोनिहंत्रे सतामावासाय कृतः आशयोयेन सतः सत्यपुरूषो यस्मिन् वा सतामावासो यस्मिं स्तथा भूते कृतयुगेन

अभिप्रायो यद्येतिवा परि छिन्नतो शान यति मानुवृत्त्वा तु रु सन्नमोनिहंत्रे त्याहा तानलहार तमोनिहंत्रे पुनः परिपूर्णानंद रूपाय परब्रह्मणे सदैव वासाय कृतः सर्वस्याशयोन्तःकरणं येन सतामावासे काश्यप देशे कृताशयो भिप्रा यो येनेति वा ॥ ३·१९

स्वाकपायी वरयोः सपर्या वाचातिमोचा वासयेतितन्वन् मुनिप्रवीरो मुदितात्मकामो मूकाम्बिकायाः सदने मनस्पे ॥ २० ॥

उपसंहरति रुच्येव मतिक्रांत कदलीफलरसया वाचा लक्ष्मीवार्द्वयधीशयोः पूजां वितन्वन् मुदितप्राप्त सर्वात्मकामधु मुदिता आत्मकामा येन वितीर्वा स मुनिप्रवीरो मूकाम्बिकायाः सदने मनस्पे ॥ विघ्नः ॥ ॥ २० ॥

अंके निधाय यमसमानजातं महाकुलीनं तनयं कुमारूढ नदेकपुत्रो द्विजदंपतीस दृष्टादयाधीन नयाशुशोच ॥ २१ ॥ ॥ ॥

तत्र जातं रतीत मावेर याति विगतप्राण मात्मजं अंके निधाय हलेत्यपि कृपम् कुः प्ररूढ मत्वाव्याकुलीयतः स एकैकः पुत्रो यस्यासौ दंपती दृष्ट्वा सर्वीशकरा दयाधीनत या शुशोच ॥ ३· ॥ २१ ॥ ॥ ॥

अथारं संकमस्य शोकमस्मिन्न अयतो दृष्ट्वा शरीरवाचा जायत सर्वलिमहामस्य जनस्य दुःखाय परं दयेति २२ ॥ ॥ ॥

एवंस्मिन् श्रीशंकरे अपारशोकं गच्छति सति उच्चैः शरीरिरवाचा अशरीरया शरीरिण्या वागमूत् तामुदाहरति स इत्थं महामहस्य नरस्य दयायाः केवलं दुःखायैव जायते इति तेषु सम्भूयते ॥ ॥ ॥२२॥ ॥ ॥

आकर्ण्य वाणीमशरीरिणीं तां महाविति व्याहरति स्म वित्तः जगत्त्रयीरक्षणदक्षिणस्य सर्वं तवैवास्य तु शोभते सा ॥ २३ ॥ ॥

तामशरीरिणीं वाचमाकर्ण्य सौवित्तः श्रीशंकर इति व्याहरति स्म तदाहि हे सर्वं जगत्त्रयीरक्षणकुशलस्यैव वकुलस्य वैवैकस्य तु सा दया शोभते तथा दयया समर्थेन त्वयैव तयोः शोको पाकरणीय इति भावः २३

इत्येवमेव यतो द्विजाते स्ततः सुखं सम्प्रबुद्धोऽतिवृत्त समीपगैः सार्वजनीनमस्य चारित्र्यमालोक्य विसिस्मये च ॥ २४ ॥ ॥

इत्येवं यतो कथयत्येव ब्राह्मणस्य सुतः सुखं सम्प्रबुद्धो स्थितः सर्वस्मै जनाय हितं सार्वजनीनमस्य श्रीशंकरस्य चारित्र्यमालोक्य समीपगैर्विप्रैः विस्मयश्चक्रे सर्वजनाः ॥२४॥

रम्योपशल्यं कृतमालसाल रसालहिन्तालतमालशालैः सिद्धिस्थलं साधकसंपदां तन्मूकाम्बिकायाः सदनं जगाहे ॥२५॥

कृतमालैः सालादिवृक्षविशेषै रम्यं तदुपशल्यं ग्रामान्तं यस्य ग्रामान्तमुपशल्यं स्यादित्यमरः साधकसंपदां सिद्धिस्थलं तन्मूकाम्बिकायाः सदनं जगाहे वः ॥ ॥ ॥२५॥ ॥ ॥

उच्चावचानंदजवाष्पमुच्चै रुद्रीर्णरोमांचमुदारभक्तिः अम्बामिहापारकृपावलम्बां संभावयन्नुत्तमनिस्तुलं सः ॥ ॥ २६ ॥ ॥ ॥

उच्चावचं लोकानंदेन च यस्मात्तथा भूतानंदजन्मवाष्पमुच्चै रुद्रीर्णरोमांचं च यथा स्यात्तथा उदारभक्तिः सः श्रीशंकर इह लोके अपारकृपावलंबामंबां नयन् नितरां स्तुतं निरुपमं यथा स्यात्तथा स्तुतवान् ॥ इंदुः २६ ॥

पारे परार्धं पदपद्मभासं यस्याः सुतरं ते त्रिशतं तु भासः आविश्य वह्न्यर्कसुधामरीचीन् आलोकवत्तां दधते जगन्ति ॥२७

स्तुतिमेव दर्शयति परार्धस्य परार्धं हे अम्बायाः पारे तामनि त्रिशताया स्तव चरणकमलभासो मयूखा वह्निसूर्यचंद्रान् आविश्य जगत्या लोकवत्त्वा दधते कुर्वन्ति भासस्तु अणिमादिभिरावृत्ता मयूखे रित्याहि वदन्ता स्मीनाम नोक्ता वेदितव्याः ॥२७

अंतश्चतुःषष्ट्युपचारभेदैरेते बसन्तो उपदेशदानैः आवाहनाद्यैस्तव देवि नित्यं सम्माराधनामादधते महान्तः ॥ २८ ॥

हे देवि महान्तो नमन्ति आवाहनासनार्घ्यपादसुगंधितैलाभ्यंगमज्जनशालाप्रवेशनाद्यैः चतुःषष्ट्युपचारभेदैः युतैः वसन्तो उपदेशदानै रतरेव सम्यगाराधनामादधते कुर्वन्ति ॥ अब्दीकोऽउपठः स्यादिति वैजयन्ती २८ ॥ ॥२८

एवोपचारेषु धिसिंधुषष्ठि स्त्रुद्धातयोः हिरमेकमेकं सहस्रपत्रोदितये च साधु तनन्ति धन्यास्तव तोषहेतोः २९

किं च हे वं चतुः षष्ट्युपचारेषु मध्ये एकमेकमुपचारं ... तये सहस्रदले ... पंचधन्याः प्रकृष्टास्तव तोषार्थं साधु सम्यक् तन्वन्ति विस्तारयन्ति ॥ ३ २९ ॥ ॥ ॥

आराधनं ते बहिरेव केचित् नवहिरन्यं न मेनरेव अन्यपरे त्वत्र कदापि कुर्युः नो वत्त्वदैक्यानुभवैकनिष्ठाः ॥ ३० ॥ ॥

हे वके केचित्प्राकृता स्तवाराधनं बहिरेव कुर्युः एके तमे मध्यमास्त्वत्तद्बहिश्चैवान्त उत्तमास्त्वन्तरेवा परे तु उत्तमास्तव विदस्ते हे व वादापि न कुर्युः कुत इति चेत् यत देका नुभवैकनिष्ठाः त्वया सह स्वस्य यदैक्यं तस्यानुभवे विज्ञाने स्वस्था निष्ठा येषां ते ॥ इद ॥ ३० ॥

अशेषमन्त्रिंशतियाः कलास्ताः स्वर्ध्याकलाः पंचनिवृत्तिमुख्याः तासां च पंचयैव तु वात्रिपपं विद्योतमानं विबुधा भजन्ते ॥३१

आं आधारशक्ति १ यं धूम्रार्चिः २ रं उष्मा ३ लं ज्वलिनी ४ वं ज्वालिनी ५ शं विस्फुलिंगिनी ६ षं सुश्रीः ७ सं सुरूपा ८ हं कपिला ९ ळं हव्यवाहा १० कं अमृता ... ११ खं तापिनी १२ गं धूम्रा १३ ... मरीची १४ ङं ज्वालिनी १५ चं रुचिः १६ छं सुषुम्ना १७ जं भोगदा १८ झं विश्वा १९ ञं बोधिनी २० टं धारिणी २१ ठं क्षमा २२ अं अमृता २३ आं मानदा २४ इं पुष्टिः २५ ईं तुष्टिः २६ उं पुष्टिः २७ ऊं धृतिः २८ ऋं ... २९ ॠं ... २९ लृं शशिनी ३० लॄं चन्द्रिका ३१ एं कान्तिः ३२ ऐं ज्योत्स्ना ३३ ओं श्रीः ३४ औं प्रीतिः ३५ अं अंगदा ३६ अः पूर्णा ३७ अः पूर्णामृता ३८ इत्येतासां ... अशेषा त्रिंशति कलास्तासु पंचकला बोधिनी ममुख्या निवृत्तिप्रधानास्ता स्तदुपरि हे व विद्योतमाने प्रकाशमाने तव चरणारविंदं विबुधा देवाः यतिनाश्च भजन्ते ३१ ॥ ॥

कालाग्निरूपेण जगंति दग्ध्वा सुधात्मना प्लाव्य समस्तजंतूीन्। ये त्वां भजंते मम तान्मनैव ध्यायंति ते सृष्टिकृतो भवंति ॥ ३२ ॥
यत्त्वदीयभजनं सृष्टिकर्तृत्वादि सामर्थ्यं संपादकमित्याह। कालाग्निरूपेण जगंति दग्ध्वा सुधात्मना प्लाव्य समस्तजंतूीन् ममता नैव च यालये नीत्वा ध्यायंति सृष्टिकर्तारो भवंतीति योजना ॥ ३२ ॥
ये पत्यभिन्नां मतपारवित्ता धन्यास्तु ते प्राग्विदितां गुरुत्वात्। सैवाहमस्मीति समाधियोगात् त्वामप्यभिन्नां विषये विदध्युः ॥ ३३ ॥
पं॰ वि॰ टि॰ तथा चये सविशेषां ध्यात्वा मे वं ध्यायंते तत एवं भूता भवंति ये तु निर्विशेषां त्वामभेदे न जानंति ते तु धन्या एवेत्याह। ये तु गुरुवक्त्रादौ विदितां समाधियोगात् सैवाहमस्मीति त्वां पत्यभिन्नां
५ विषये विदध्युस्ते सच्चिदानंदलक्षणं ब्रह्माहमस्मीति पत्यभिन्नां नाम ततः स्थानं मतस्य पारं जानंतीति ते तु धन्या भूता धन्या इत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
5 आधारचक्रे च तदुत्तरेस्मिन्नाराधयंत्यैहिकभोगलुब्धाः। उपासते ये मणिपूरके त्वां वसंति ते स्वर्गपुरादि हित्वा ॥ ३४ ॥
इदानीं तत्तच्चक्रे ध्यानस्य फलं वदन् स्तौति। ऐहिकभोगलुब्धा हे मतिमे चतुर्दले मूलाधारसंज्ञे चक्रे तथा तस्मादाधारचक्रादुत्तरस्मिन् षड्दले विद्रुमाभे स्वाधिष्ठानसंज्ञे आराधयंते
ये तु दशदले धूम्रवर्णे मणिपूरकाख्ये त्वामुपासते तेषां तु वासः स्वर्गपुरादिष्वेव भवति ॥ ३४ ॥ ३४ ॥
अनाहते देवि भजंति ये त्वां मतस्थितिस्त्वन्नगरे तु तेषां। शुद्धान्तयोर्ये तु भजंति तेषां क्रमेण सामीप्य समानभोगौ ॥ ३५ ॥
हे देवि अनाहतसंज्ञे द्वादशदले पिंगलवर्णे चक्रे ये त्वां भजंति तेषां तु त्वन्नगरे तः स्थितिः शुद्धे षोडशदले धूम्रवर्णे विशुद्धसंज्ञे चक्रे तु ये भजंति तेषां सामीप्य सहस्रदले कर्पूरे वर्णे आ
सहस्रपत्रे ध्रुवमंडलाख्ये सरोरुहे त्वामनुसंदधानः। चतुर्विधेषां नु भवाप्तमोहः सायुज्यमेवाप्नोति साधकेंद्रः ॥ ३६ ॥
ध्रुवमंडलाख्ये सहस्रपत्रे कमले त्वामनुसंदधान चतुर्विधे ध्यानमभवो निर्मोहः साधकस्य अतएव साधकेंद्रो हि एव सायुज्यं प्राप्नोति ॥ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ॥
श्रीचक्रयद्ध्रुवयोः पुरोथ श्रीचक्रमन्त्रोरपि चिंतितेस्मिन्। चक्रस्य मंत्रस्य ततस्तवैक्यं क्रमादनुध्यायति साधकेंद्रः ॥ ३७ ॥ ॥
अनुभवस्य चातुर्विध्यं विवृणोति पुरश्चादौ ॥ विंदुत्रिकोणवसुकोणदशारयुग्ममन्वश्रनागदलसंयुतषोडशारं वृत्तत्रयं च धरणीसदनत्रयं च श्रीचक्रयेतदुदितं परदेवतायाः चतुर्भिः ॥
शिवचक्रैश्च शक्तिचक्रैश्च पंचभिः नवचक्रैश्च संसिद्ध श्रीचक्रं शिवयोर्वपुः त्रिकोणमष्टकोणं च दशकोणद्वयं तथा चतुर्दशारं चैतानि शक्तिचक्राणि पंच च ॥ विंदुश्चाष्टदलं पद्मं
तथा षोडशपत्रकं चतुरस्रं चतुर्द्वारं शिवचक्राण्यनुक्रमात्। त्रिकोणे बैंदवे श्लिष्टं मष्टारेष्टदलांबुजं दशारयोः षोडशारं भूगृहं भुवनाश्रके शैवानामपि शाक्तानां च
क्रमेण च परस्परं अविनाभावसंबंधं यो जानाति स चक्रवित्। त्रिकोणरूपिणी शक्तिः विंदुरूपः सदाशिवः अविनाभावसंबंधस्तस्मात् विंदुत्रिकोणयोः एवं विभागमज्ञात्वा श्री
चक्रं यः समर्चयेत् न तत्फलमवाप्नोति ललितांबा न तुष्यतीत्यादिवचनैरुक्तस्य श्रीचक्रस्यांतश्चक्रषट्कस्य च चिंतितं योगिभिः स्मृतमैक्यं साधकेंद्रोनुध्यायति ॥ अथा
नंतरं श्रीचक्रमंत्रयोरपि चिंतिते स्मिन्ननु ध्यायति तदनंतरं चक्रस्य तवैक्यं मंत्रस्य चैक्यमित्येवं क्रमादनुध्यायति ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
इतीत्थं वचनैः प्रभूत्य भक्तो दत्वा मातृगणं स्तुतिमात्रकृतार्थः। बहुसाधकसंस्तुतः कियंते समयं तत्र निनाय शांतचेताः ॥ ३८ ॥
उपसंहरतीति कियंतं समयकालं निनाय नीतवान् विषमे समसमागरु समेचेत् सम्भक्ष्य वसंतमाति कास ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
अथ तस्मिन् ततो ग्रहारके श्रीवलिसंज्ञक कदाचन स्वशिष्यैः। अनुगेहहुताग्निहोत्रदुग्धप्रसरत्पावनगंधलोभनीयं ॥ ३९ ॥
ततः कदाचित् स्वशिष्यैः सह स श्रीशंकरः श्रीवलीति संज्ञा यस्य तद्धि जग्राम कं अथ तस्मिन् तं विशिनष्टि प्रतिगृहहुताग्निहोत्रदुग्धात् प्रसरता या धनेन गंधेन लोभनीयं प्राप्य ॥ ३९
यतो यमत्र देहि वयाति मौनाग्रदेशं पावकैरलब्धा दृष्ट्वा हितानजातीन् निजकर्मनिष्ठान् द्विजान् सृजतोऽप्रमत्तान् ध॰
प्रतप्तमेव वर्णयति पावके भीत्या निजकर्मनिष्ठान् द्विजान् सृजता प्रमादशून्यात् द्विजातीन् द्वारात् दृष्ट्वा प्रदेशमलब्ध्वा पैमृत्युर्यस्माद्धिरेव याति ॥ ३॰ ॥ ४॰ ॥ ॥

३

शं॰ दि॰ टिं॰

५

६

यस्मिन्नहस्त्वहितयं जनानां मग्न्याहितानां श्रुतिपाठकानां वसन्ववस्यं श्रुतिचोदितानां क्रियासहस्रं प्रथितानुभावं ॥ ४२

यस्मिन्नाहिताग्नीनां वेदपाठकानां जनानां हि सहस्रमवश्यं वेदविहितानां क्रियासहस्रं प्रथितप्रभावं वसति ॥ ४१ ॥

मध्येव सत्यस्य करोति भूषां पिनाकपाणिर्गिरिजासहायः हारस्य यष्टेस्तरलो यथा वै रात्रेरिवेन्दुर्गगनाधिरूढः ॥ ४२ ॥

किं च गिरिजासहायः पिनाकपाणिर्मध्ये वृत्तस्य सत्यस्य भूषां करोति तत्र दृष्टान्तद्वयमाह यथा हारस्य यष्टेर्लतिकायाः तरलो मध्यमणिर्यथा भूषां करोति तरलश्चञ्चले रिङ्गे भास्करेऽपि त्रिलिंगकं हारमध्यमणौ पुंसीति मेदिनी यथा वा गगनाधिरूढश्चञ्चले रिङ्गे भास्करेऽपि त्रिलिंगकं हारमध्यमणौ पुंसीति मेदिनी यथा वा गगनाधिरूढश्चन्द्रो रात्रेर्भूषां करोति तद्वत् ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्र द्विजः कश्चन शास्त्रवेदी प्रभाकराख्यः प्रथितानुभावः महत्ति शास्त्रे करतः स्वबुद्ध्या सत्कृतान्मीलितकीर्तिवृन्दः ॥ ४३ ॥ ॥

तत्र तस्मिन् ग्रामे प्राह्मणः प्रभाकरसंज्ञः कश्चनासीत् स तु विशिनष्टि मद्वृत्तित्री तिक्रतून्मिरुन्मीलितः कीर्तिवृन्दो येन सः ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

गावो हिरण्यं धरणी समग्रा सद्दोधवास्ताति जनाश्च तस्य संत्येव किं तैर्नहि तोषदेभिः पुत्रोऽयदस्माज्जनि मुग्धचेष्टः ॥ ४४ ॥ ॥

तैः सद्भिः किं न किमपि हि यस्मादेभिः सर्वैः तोषो नास्ति तोषाभावे हेतुर्यद्यस्माच्चस्य पुत्रो मुग्धचेष्टोऽजनि ॥ ३३० ॥ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

न वक्ति किंचिन्न शृणोति किंचिन्न ध्यायं त्विवास्ते किल मंदचेष्टः रूपेषु मारो महसा महस्सा महस्वान्सुखेन चन्द्रः समया महीश

मः ४५ ग्रहग्रहाविजडवद्विचेष्टितो किं वा स्वभावाद्गुत पूर्वकर्मणः संचितये स्ति शृति तपिता निश्चं समागतान्सुश्रमना

वटुभ्यः तान् ४६ सि च्छे मष्टि ये वटुषु सम्मारो समागते कच न स्म्य पादं श्रुत्वावते ग्राममनिं दितात्मा निनाय सूनुं

निकटं सतस्य ४७ नष्टस्य हस्तौ वपुमिह देव गुरु चयाया दिति शास्त्र वित्स्वयं सोपायनः प्राप गुरुं यशिष्यगणान्पाले

नामाल्लाप च पादपंकजे ४८ अनीनमन्तं चतदीयपादयोर्जडाकृतिं भस्मनि गूढवह्निवत् सनोद निष्ठसतिः प्रदीवु

ते प्रायः स नाज्यप्रकरं विधास्यति ४९ स उपान हस्तः शानके रवा म्युख न रशिकेंद्रः हृपयोदतिष्ठत् उत्थापिते स्तेन तनये पि

नदीयेतां चेष्टामेव दर्शयति नेति तदीयं स्वरूपं वर्णयति। रूपेषु मारः कामः यह सा तेन सा महस्वान्सूर्यः ॥ ३॰ ४५ अधुना तत्पितृचेष्टां दर्शयति तत्पिता इत्येवम

निशं संचिंतयन् समागतान् वटुभ्यः तान् श्रुत्वम नास्ति शृतिस्म ॥ ४६ अनिंदितात्मा स प्रभाकरस्तस्य सूनुं पादस्य निकटं पुत्रं नीतवान् ॥ ४७ किम्भूतस्य हस्तरेवग

तो। नेत्याह भस्त्व हस्तवर्ति। इदं जा हस्त सञ्जनोर्थे या राजा नं दैव तं गुरुमिति शास्त्रवित्स्वयं सोपायनो गुरुं श्रीशंकरं प्राप्य किं तदुपायनमित्यपेक्षायामाह पाल

यशिष्यगणान्प्राप च तत् अस्य गुरोः पादकमले नमामच ॥ ३॰ ४८ भस्मना निगूढवह्निवज्जाड्यत्यल्पाकृतिं तं पुत्रं च तदीय पादयोरनीनमत् । भस्मानोतिमि

न्ने वायदेहपुत्रः मायः सजाज्यप्रकरं विधातुमिच्छति ॥ ४९ स तदीयहस्तोयेन त्यदेशिकेंद्रः श्रीशंकरः उदतिष्ठत् उत्थापितवान् ॥ ५॰ ॥ ॥

वर्षामतीयु भंग वस्य सप्ताष्ट पंचाष्ट जातस्य विनावबोध नाध्यष्ट वेदान लिखञ्च नाणां नचाकरचोपनये कथंचित् ५१ क्री

डापरः क्रोशति बालवर्गे स्तथापिनक्रीडित मेष याति बालाशतो मुग्धमिममिनिहितं सताड्यतोऽपि नरोषमेति ५२

तत्साडमेव वर्णयति वर्षाणीति पंचाष्ट त्रयोदश नाध्यष्ट नैवाध्यातवान् अर्णपाकपंचित्रुपनयं कृतानाम् नास्ति ५१ एवं जाड्यं प्रदर्श्य भ्रुतातस्य चेष्टां वर्णयति क्रीडापर

यद्यप्येवं तथापि दृष्टेन मयायं नताप्तो ५३ इत्येवं कथयित्वा प्रभाकरे उपरते सति तं शंकरदेशिकेन्द्रः प्रपप्रच्छ ५४ कस्त्वमिति प्रश्नस्योत्तरं वक्तुमारोप्य किमेवं जडवत्प्रवृत्तस्त्वमित्यस्याह नाहं जडः किं
तु मत्संनिधानेन जडः प्रवर्तते हे गुरो स्मिन्नर्थेऽहं न संदिहे तस्मात् शोकमोहक्षुधापिपासाजरामृत्युलक्षणषड्भिर्मिर्जायतेऽस्ति वर्द्धते विपरिणमते ऽपक्षीयते नश्यतीत्येतत्षड्भावविकारैश्च रहि
तं सुखैकतानं परं सर्वोत्तमं तत्पदं अहमस्मि यद्देहे द्वयाद्यतिरिक्तं प्रत्यक्चैतन्यं तत्सर्वोपाधितत्पदार्थाभिन्नमिति वा ॥ ५५ हे विद्वन् ममैवैषानुभूतिर्मुमुक्षुवर्गस्य भूयादिति निरूप्याभ्यैर्द्वादशभिः पद्यैर्वि
धुतप्रपंचं चिदात्मतत्त्वं विभाव्य तथाहि निमित्तं मनश्चक्षुरादिप्रवृत्तौ निरस्ताखिलोपाधिराकाशकल्पः रविर्लोकचेष्टानिमित्तं यथायः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा १ यमग्न्युष्णवन्नित्यबोधस्वरूपं मनश्चक्षुरादीन्यबोधा
त्मकानि प्रवर्तंत आश्रित्य निष्कंपमेकं स० २ मुखाभासको दर्पणे दृश्यमानो मुखत्वात्पृथक्त्वेन नैवास्ति वस्तु चिदाभासको धीषु जीवोऽपि तद्वत् स० ३ यथा दर्पणाभाव आभासहानौ मुखं विद्यते कल्पनाहीनमेकं
तथा धीवियोगे निराभासकोयः स० ४ मनश्चक्षुरादेर्वियुक्तः स्वयं यो मनश्चक्षुरादेर्मनश्चक्षुरादिः मनश्चक्षुरादेरगम्यस्वरूपः स नित्यो० ५ य एको विभाति स्वतः शुद्धचेताः प्रकाशस्वरूपोऽपि नानेव धीषु शरा
वोदकस्थो यथा भानुरेकः स० ६ यथानेकचाक्षुप्रकाशो रविर्न क्रमेण प्रकाशीकरोति प्रकाश्यं अनेकाधियो यस्त्वेकप्रबोधः स० ७ विवस्वत्प्रभातं यथारूपमक्षं प्रगृह्णाति नाभातमेवं विवस्वान्
तथो भात आभातयत्येकमक्षं स० ८ यथा स्वप्रत्यक्षोऽप्यनेकस्थलोपस्थिराप्यनन्यविभाव्यस्वरूपः चलासु प्रभिन्नासु धीष्वेक एव स० ९ घनच्छन्नदृष्टिर्घनच्छन्नमर्कं यथा मन्यते निःप्रभं चातिमूढः तथा ब
द्धवद्भाति यो मूढदृष्टेः स० १० समस्तेषु वस्तुष्वनुस्यूतमेकं समस्तानि वस्तूनि यं न स्पृशंति वियद्वत्सदा शुद्धमच्छस्वरूपः स० ११ उपाधौ यथा भेदता सन्मणीनां तथा भेदता बुद्धिभेदेषु तेऽपि यथा
चंद्रिकाणां जले चंचलत्वं तथा चंचलत्वं तवापीह विष्णो १२ इति उक्ते यक्ष्ये यद्देकं परमात्मतत्त्वं तत्करस्थामलकफलवत्प्रकाशयंते ऽतस्ते श्लोका हस्तामलका प्रसिद्धास्तेनैव कर्त्राख्यापितन

भिक्षुकराचिन्नजातभुक्ते स्वेच्छाविहारी न करोति चोक्तं तथापि दृष्टेन न नाज्ञते यं स्वकर्मवृद्धं न एव नित्यं ५३ इतीरयित्वो
परं तु च विप्रे पप्रच्छ तं शंकरदेशिकेंद्रः कस्त्वं किमेवं जडवत्प्रवृत्तः स चाब्रवीद्बालवपुर्महात्मा ५४ नाहं जडः किं तु ज
डः प्रवर्तते मत्संनिधानेन न संदिहे गुरो षडूर्मिषड्भावविकारवर्जितं सुखैकतानं परमस्मि तत्पदं ५५ ममैव भूया
दनुभूतिरेषा मुमुक्षुवर्गस्य निरूप्य विद्वन् पद्यैः परैः द्वादशभिर्विभाव्य चिदात्मतत्त्वं विधुतप्रपंचं ५६ प्रकाशयंतं प
रमात्मतत्त्वं करस्थधात्रीफलवद्यदेव श्लोकास्तु हस्तामलकाः प्रसिद्धास्तेनेरिताख्यापितयैव हस्ता ५७ विनोपदेशात्स्वत एव
जातः परात्मबोधो द्विजवर्यसूनोः अस्प्राक्षसप्रेदासदेशिकेंद्रो यथास्वहस्ते स्थप्रयोजनमामे ५८ स्वतो निरुक्तं वचनं प्रभाष
स देशिकेंद्रः पितरं तदीयं वस्तुन योग्यो भवता सहायं नेनेमुनार्थो जडिमास्पदेन ५९ पुराभवाभ्यासवशेन सर्वं सर्वं
त्विसस्पृहश्च विक्तिं किंचित् नो चेत्स वैशंस्यानुभवैकगर्भं प्रज्ञानिभायेन निरस्त्य रागः ६० न सक्तिरस्यास्ति गृहादिगोच
रा नात्मीयदेहेऽपि ममतास्य विद्यते तादात्म्यतो मत्र ममेति वेदनं यथा न सास्ते किमु बाह्यवस्तुषु ६१ इतीरयित्वा भ
गवान् द्विजात्मजे ययौ गृहीत्वा रिशामीस्मितो पुनः विप्रोऽथ तं ब्रह्मयोसमंदिरं किंपुत्रदेश स्थिरधीवंधुः नृत्तेः ६२

येव हस्तामलकः इति प्रथा प्रवृत्ता ॥ ५७ उपदेशं विनात्मन एव द्विजवर्यसूनोः परात्मबोधो जात इति संप्रेक्ष्य स्वयं प्राप्तो देशिकेन्द्रो द्विजवर्यसूनोः स्थिरसिद्धहस्तामलकवत् यथार्थ ५८ उदात्तं तेपया।
नुक्त्वा स्वतो निरुक्तं स्वतः देशिकेन्द्रस्तदीयं पितरं वचनं बभाषे हा हा हा भवता सहायं वस्तु योग्यो न भवति किंचानुमानं जडतास्पदेन तव किंचित् प्रयोजनं नास्ति ५९ पुराभवस्य स्वरूपं जन्म
नोऽभ्यासवशेन स तव पुत्रः सर्वं जानाति ६० न वस्तुयोग्यो भवता सहाय इत्यत्र हेतुमाह अस्य गृहादिविषया सक्तिरासक्तिर्नास्ति तथात्मीयदेहेऽपि ममतास्य न विद्यते
तथा देहादन्यत्र ममेति ज्ञानमस्य न विद्यते तादात्म्यतात् यदा स्वदेहे नास्ति तदा बाह्यवस्तुषु सा नास्तीति किमु वक्तव्यं ६१ इतीरयित्वा भगवान् द्विजात्मजं गृहीत्वा पुनरीक्ष

ध

तं·वि·टिं·

८

४

ततस्तदनंतरं शातानंदविलग्नमुखैर्देवदैर्दे रूपगीयमानः यज्ञपादादिभिः सहाप्तकामानो राजा श्रृंगगिरिं प्रतस्थे शातानंदो मुनेर्भेदे देवकीनंदने विचेति मेदिनी ॥ ६३ यस्मिन्निरावधुनापि स्वात्मधृतामंतरंगः त्रय्यं शृंगगउन्नमस्थु रति यत्र च संस्पर्शमात्रेण वितीर्णा समर्पितमङ्गकल्याणं यथा स्यात्तथा मम व्याख्या नदीविद्योतते ६४ यत्र येतं तो वसति तानू विपिनिह अभ्यागतानां पूजयाल्पीकृता नावल्पदत्तपूरणखानांकुलेवसा सुधीनाः सर्वशास्त्रार्थविज्ञाः प्रीतेः समगल्पसतः शातान्तया याः शातविग्राः ॥ ६५ तस्मिन् पर्वते मनोविमुखत्वात् श्रवणमात्रेण प्रयोमहापुरुषार्थितो मोक्षो येस्तानुपदिश्य विद्याग्रहणे समर्थान् सम्प्रीतो भाष्यप्रमुखान् जात् ग्रथान् व्याख्यया मास ॥ अ्त्र तु तेनैन भाष्यं महापुरुषार्थो येम्य लभ्यत् ग्रथा इति वा ६६ शेषमते तेमरा लक्ष्मणयान कल्पवत् कुर्वन्ति वा सौरा यथास्यात्तथा माणिनामांतरमासिस्रतानां माणदुरा ग्रथांकरोत् यतो वाच स्मृतिना निर्विशेषयणा भवति तथा निरस्तजीवेश्वरयोर्विशेषव्याचष्टे ६७ ततश्च तस्मिन् सुर्वतं इन्द्र विमानसदृशमाविष्कृतं सर्वशिल्पं प्रासादं प्रकल्प्याना चेरपि पूजिताया देवतायाः पूजा समवर्जयामास ॥ अत्र प्राचः मदं कृत्वा तत्र विद्यापीठं निर्माणं कृत्वा भारती संप्रदायं निजशिष्यं चकार ॥ यस्तु हेतमते स्थित्वा भारती पीठ इति दकः सयाति नरकं घोरं यावदाभूतसंप्लवं कश्चिच्छिष्यं सुराख्यं योग ध्यस्मकरोदिति ॥ ६८ तादेवताके सा कांड्या यामाह येति ॥ ६९ अथ तत्रयत्नततत्पीयि तमा भते चिमानुवर्ती तिन्ती सूत्माचाविभूतियस्य समद भासणाद स्मार्थः दिशिवस्यव स्थिच्छिद्भेः जति ॥ ७० हस्तदेवगुरु

ततः शातानेरमहेंद्रश्वैः सपर्वैर्हृदेरूपगीयमानः यज्ञाग्नि मुखैः समवाप्तकामलोकपतिः शृंगगिरिं प्रतस्थे ६३ यत्राधुनापि तु ममस्य शृंगस्तपश्चरणामधृतांतरंगः संस्पर्शमात्रेण वितीर्णभद्रा विद्योतते यत्र च तुंगभद्रा ६४ अभ्यागतार्चाल्पितकल्पशाखाकुले कृपाधीतसमस्तशास्त्राः ऽ त्रजपाशतेर्यत्र समुल्लसतः शातांतरायानिवसंतिसंतः ६५ अध्यापयामास समाप्य मुख्यान् यथा निजां तत्र मनीषिमुख्यान् श्रावणेन भाष्यं महापुमर्थानादिश्य विद्याग्रहणे समर्थान् ६६ मंडनं तनमं कल्पयन्नशेषं पराहृदब्राणितमास्य शेषं निरस्तजीवेश्वरयोर्विशेषमाचष्ट वाचस्पतिनिर्विशेषं ६७ प्रकल्प्य तत्रेन्द्रविमानकल्पं प्रमादमाविष्कृतसर्वशिल्पं प्रचतेयामास स देवतायाः पूजामयाचेरपि पूजितायाः ६८ गुणाशरं चेत्यभिधां वहंती छायामतिं तां प्रतिपालयंती यत्रापि शृंगेरिपुरे वसंती प्रद्योततेभीष्टवरान् दिशंती ६९ चित्तानुवर्ती निजधर्मचारी भूतानुकंपी तनुवाग्विभूतिः कश्चिद्दिने योजनिदेशिकस्य यं त्रोटकाचार्यमुदाहरंति ७० स्नात्वा पुरा तिपतिकं बलवस्त्रमस्य रुच्चासनं मृदुसमं सददातिनित्यं सलदंतपरिशोधनकाष्ठमम्यं वासादिकुगतवते सलिलादिकं च ७१ यीदंशिकाशगुरवे तनुमार्जवस्त्रं विश्राणयत्यनुदिनं विनयोपपन्नः श्रीपादपद्मयुगमर्दनकोविदश्च—छायेव देशिकमसौ भजमानयाय ७२ गुरोः समीपे न तु जातु जंभते प्रसादयत्नो चरणौ निषीदति नापेत्नत वा बहुवान् भाषते नष्टपृष्ठदर्शी पुरतोस्य तिष्ठति ॥ ७३ तिष्ठन् गुरौ तिष्ठति से प्रयाते गच्छन्नुवाणो विनयेन पृष्टवन् ब्रुवन्नुच्यमानोपि हितं विधत्ते यच्चाहितं तच्च तनोति नास्य ७४ सोकदायतनमः ॥ ॥

सुपूर्वलप्र यर इत्याह पुरा गुरुर्नान्तःपूर्व स्नात्वा कंबलवस्त्रमग्रखे रुच्यासनं मृदुकोमलं समं समानं लिपतिकरोति ॥ तेन कालं हंतलस्त्रवनत्याशप्रोमित्यदंतपरिशोधनकाष्ठागम्यशास्त्रोक्तं ददाति । वासादिकं गतवतनाल मृत्तिकादिकं च ददाति ॥ व ॥ ७१ विश्राणयति प्रपद्यते तिस्म योसो देशिकं छायेवाचगच्छत ॥ ७२ वत्त्वं यन्न पेक्षते वा बहु वा न भाषते प्रयास्यो उवशात् श्रितत्वाउ जातिः इत्यं विलात्या स्पृष्टिमिश्रिता संस्मरति जातिपिर मेव नाम तेगुन्नत्वात् ७३ किं च गुरौ तिष्ठति सति तिष्ठन् तस्मिन् सम्प्रयाते गच्छन्नुवाणो विनयेन पृष्टवन् सान्तकथ्यमानोपि हितं विधत्ते यच्चास्य गुरोरहितं तच्च न विस्तारयति ॥ उ ॥ ७४ एवंभूते तस्मिन् शिष्येवेर कदाचित् सशाटी प्रक्षालनायोपयांति नीमा तदो जलमभितिगत चतिसति तेस्यागमनमीक्ष्यमाणे मत्रे शुवत्सलतया व्याख्यानाख्ये कर्मणि विलम्ब ॥ गोः स्वर्गे च ललीवर्दे रश्मौ च कुलिशे पुमान् स्त्री सौरभेयि दग्बाणदिग्वाग्भूम्यस्तु भूमिति मेदिनी ॥ व ॥ ७५

अथानंतरं संख्यातेषु शिष्यवरेषु शांतिपाठं कर्तुं मुद्यतेषु सत्सु स देशिकेंद्रः स्वीयं तं गिरिं रूपि लक्षया मात्रादे ध्यतीति गिरिः स ॥ स्रा ॥ ७६ तं वै दांतस्वांतं गुरुस्त्रिं निशम्य मेद बुद्धितामिति : कु
शलो नु ऽः शाह्य ऽ नहि कार्यमपि किमर्थं प्रतीक्ष्यत इति सह पद्मपाद मुनिना समदर्शि संदर्शितं इति सूचनार्थमिति : समदर्शि संदर्शि संदर्शिते तिष्ठेतिवा ॥ ७७ अखर्वं मनस्तं तस्य यच
पादस्य गर्वमपाकर्तुं स्वयमेवाश्रयायेषां तथाभूतेषु स्वमंत्रेषु करुणया प्रतिशायाञ्च स श्रीशंकरः लक्षणएव गिरिनाम्नो चतुर्दशविधा मनसा आदिदेश ॥ ७८ स गिरिरस्य तस्य गुरोरनु
ग्रहमधिगम्य तत्क्षणे न विदितारिवाल विनाम्नो चतुर्दशविधाविद्याः ॥ सकलमननशक्तिर्यया जनितं समवेदनि नाशितया तु जगत् निखचातक चिद्दतो निखिलाद् विनाशिकृतेन नूतनसाम्यमिति
ऽतिपत्तार स्वाव विनाशि पद यतिधर्मरतो पतिमेव गुरुं विदितात्म स तत्त्वमये स्वकर्पं मणि पत्यनिवेदितवान् स मतं ॥ भगवत्हृदयो मृतजन्मजले सुख दुःखझषे पतितं व्यथितं ॥ कृपयाश
रणागतमुद्धरमा मनुशाधुपपन्नमितन्यगतिं ॥ १ विनिवर्त्यरतिं विषयविषमां परिमुंच शरीरं विवहमतिं परमात्म पदे भवविस्तरतो नहि मोहमये भ्रमं मात्ममते ॥ ४ ॥ विहृत्ता
न्नमयादिषु पंचहता महमस्मि ममेति मतिं स तत् तं इह शिष्यमनेनमजं विरणे नचयस्य मदेहि सदा हृदिति धू जलमेदकतावकुतेवर वैदूरिकादि कृतानमतो पिचया मति भेदकृ
तानत घावकुतानव बुद्धि द्वयोऽ विहृतस्य सदा दिनकृत्स्वमयाहृद्भोन सह्ाजन नवित्रगतं सकलं स्वचिता । विदितं भवताऽ विकृतेन सदा यत एव मतोसि सदेव स रा ७ इत्यादिभिर्गुरुं शिष्यसं
वादेन परतत्त्वं संजवैरिह तोटकसंवृत्तिभ्येः ग्रथित मिसुकलक्षणे तोटक वृत्तेः स हृदेशिकवरं श्रीशंकरं मत्यागतवाविल्पथ : स्रा ॥ ७९ श्रीमद्देशिकस्य पादपंकजयुगलं मूले यदस्याः
शांतिपाठमथ कर्तुमसंख्येषु युतेषु सविनेयवरेषु स्वीयतां गिरिरपि क्षणमात्रादेष्यतीति समुदीरयति स्म ७६ तं निशम्य नि
गमांतगुरुक्तिं मद्धीर नहि कार्यपि शांत्यो किं प्रतीक्षनतु इति सह मितिः पद्मपाद मुनिना समदर्शि ७७ तस्य गर्वमपहर्तुम
खर्वं स्वाश्रयेषु करुणातिशयाच्च आदिदेश स चतुर्दशविद्याः संद्य एव मनसा गिरिनाम्ने ॥ ७८ सोपाधिगम्य तदनुग्रहमुच्या
तत्क्षणेन विदिताखिलविद्याः देशिकवरं परतत्त्वमजं केलिलितं तोटकवृत्तैः ७९ श्रीमद्देशिकुपादपंकजयुगमीमू
लात्तदेका ऋणया तत्कारुण्यसुधाव सेक सहिता तस्य स्तिं सद्धल्लरी ॥ वृत्तं तोटकवृत्तरुचिरं पद्यात्मकं सम्पलेलेभ मोकुं
म नो तिसततं सुकुरा स्वाच्यमान तुमुकुः ॥ ८० येनो न्नसमवापि ना कृत पदा कामंतमायामि थे निः श्रेणिः पर मुच्यते जि
गमिषो मे मिस्व शांतीपरो ॥ तस्या कार्य्ययुधी कृतत्रिभुवने श्रेणीगरु संकथं सेवातस्य यतोपि तन्ने विरले कुर्वीत गु
र्वीतमः ८१ अथ तोटकवृत्तपद्यजाते रयमंतानसुपसृति कोपि इत्ययेव गुरो स्वयीशिरार्थं स्फुटयन्नेति विचक्षणाः
सतीर्थ्याः ८२ अथ तस्य बुधस्य वाक्स्य ग्रुपं निशमय्यामृतमाधुरीधुरीणं जलजा त्रिमुखाः सतीर्थवर्या स्मयमन्वस
स श्रीशंकरएव एक आश्रयो यस्याः । तस्याः कारुण्य सुधा वहे केन सहितात स गिरे भक्तिलक्षणा सद्वल्लरी तोटकवृत्तलक्षणेन वृत्तेन प्रम वबंधे हृदरं तच्चेमोकुं मनोयेषां तैः
शातम लक्षणैः सुकैर्मुकुरा स्वाच्यमाने पद्यात्मकं फलं लेभे ॥ स्रा ॥ ८० स्वल्पविस्मयो न काच्यं इत्याशय नाहायेनो न्नसंपापिता सती भूमौ यथेष्टं कृतपदा लब्ध्वा सदा अथ
रीकृत त्रिभुवन पंक्तिः गुर्वीधिष्ठा गुरुचरणे सेवा उन्नतंपदं मोक्षं गंतुमिच्छोः कापिचेष्टा ऽमृद्वानिः श्रेणिरधिरोहिणी तस्यपती शिरशु मिरिहमोऽज्ञान विरल वाच्यं नकुर्वीत ॥ ८१
अथानंतरं यमत्तातोऽहो प्रसन्नायायास्तथाभूतोपि पर्वस्थी चंमेरु ग्रंथो प्रस्तावे लक्षणं तर इति मेदिनी ॥ गुरोर्दयये वतोटकवृत्तपद्यजाते स्वयीशिरस्त्वामर्थं स्फुटयन् सती
र्थ्यगुरोः शिष्ये विचक्षणा रोदितं रुरुः ॥ वर्ते ॥ ८२ अथानंतरं तस्यावां हृदयर्ममन्त्र तमाधुरीधुरीणां निशम्य पद्मपाद प्रमुखाः सतीर्थ्यवर्याः गर्वपरित्यज्य सविस्मया
बभूवुः ८३ तोटकाख्य पद्यप्रसूर्भव एव तदाख्या प्रवृत्तिनिमित्तमित्याह भक्तीति । तो तो स्मा हिरेऽहंति समीचीनात्तोटक इत्ताविपद्यानि २ माङ्गलाहं तस्मादेन शिष्यवरा

श्री
शं·वि·टिं·
१०

वृत्तं ते च परतत्त्वनिवेदनं यत्र स्वकरणमयापि हृष्टियां तत्सत्ते यो प्रेषितं तद्विषितहि लघु सम्महातोऽथा यस्मिन्नलात्मा नीतयो युक्तो यो यस्मिन्न निश्चो हृपदैरनु विद्धं युक्तं तत्त्वदस्व पिष्टेर्न
हीनं ॥ व ॥ ८५ महर्षे श्रीशंकरात् तोटकाख्यामवाप्य तत्पदस्यापि शास्त्र ख्यातिमाय ॥ स्या ॥ ८६ हस्तामलकपद्मपादसुरेश्वरतोटकाख्येष्वाचार्यशिष्येषु विबुधकृत विमर्शं दर्शयति ॥ ॥
धर्मार्थकाममोक्षाख्याश्चत्वारः किमुत त्रय्यनुः समायवर्णख्यावदः किं वा सालोक्यमयुखाः सालोक्य सामीप्य सारूप्य सायुज्याख्या मुक्तेर्भेदाः अहोस्वित् ब्रह्मणो मुखानीति विबुधा दे
वाः पंडिता वा सुचिरमृत्य विचार्य हस्तामलकादीन् शंकरगुरोः शिष्यान् विदुः ॥ टी· ॥ ८७ ॥ स्फारद्वारा रणप्रचारोऽस्य वाह्यप्रकोष्ठ द्विरदा नामे रावत प्रभृतीनां गर्जनामदस्य समुल्लोले सर्ग १२

अथापि तत्प्रकरणं प्रथितं पृथिव्यां तत्संज्ञयाल्लघुमहर्थमनल्पनीति शिष्टैर्गृहीतमतिशिष्यपदानुविद्धं वेदान्तवेद्यपरतत्त्वनि
वेदनेयत् ८५ तोटकाख्यमवाप्य महर्षेः ख्यातिमाय सदिशासु तदादि पद्मपादसहशात्मतिभायान्म्रख्यशिष्यपदवीमपि
ते भा ८६ पुमर्था स्युत्वारः किमुत निगमास्त्रयाः क्रम तयः प्रभेदा वामुक्तेर्विमलतरसालोक्यमुखराः ॥ मुखान्याहो धातुश्चि
रमिति विमृश्याथविबुधा विदुः शिष्यान् हस्तामलकमुखरान् शंकरगुरोः ॥ ८७ ॥ स्फारद्वारप्रधाराहिरदमदसमुल्लो
लकल्लोलभंगी संगी सोल्लासभंगी मुखरितहरितः संपदोऽकंपमानैः । निःशीयंते तिदूरादधिगतभगवत्पादसिद्धान्त
काष्ठा निःशासं पदद्विजं भवित्रैवधि सुखदसाम्नलाभेकलाभे ८८ समिधानोमंथाचलमथितसिंधूदरभवत्सुधा फेना
भेनामृतरुचि निभेनानाम्नयशसा निरुंधानो रस्था परमहरयं थानमसमापराधृष्यैः शिष्यैरमतविशिष्येय मुवि
राट् ॥ ८९ इति श्रीमाधवीये तद्दलथाम्नादि सम्थ्रयः संक्षेपशंकरजये सर्गोऽयं द्वादशोऽभवत् १२ संपूर्णं शंकरायनमः

स्फारितिवंचलेषुकल्लोलेषु यासंग्य स्तासां संगीत सोल्लासभंग्या मुखरिता मुखरीकृताश्च विता हरितो दिशो या सुता संसर्गसंपदाः । अधिगता
या भगवत्पादसिद्धान्त काष्ठात संा निःशाया संपदउल्लासन्ति रवधिक सुखा म्नलोलाभस्येको मुख्यो लाभोयेषां तैरकिंपचाने रस्मु द्वारे निःशी
यंते शुक्नियते स्म ॥ ८८ मथाचलि नमथितात्सिंधोर्भवंयाः सुधायाः फेनस्याः भावदा भावस्याप्तेनेकोतिलिभेनतन्नाल्पेनस्वयशसा दिशो
रुधमानः स्वरूस्याजारे विहृष्टे परमन्यवाः सत्तापद्यानैर्निरुंधान्नः पैरप्रधृष्यैः शिष्यैः सह मुनिराट् श्रीशंकरो विशेषेण रमता ॥ शि: ८९
इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य वालगोपालतीर्थ श्रीपाद शिष्य दत्त वंशावतंस रोमकुमार सूनु धनपति सूरि कृते शंकराचार्य
विजये डिंडिमे द्वादशः सर्गः १२ टी· संख्या ॥ ३४· सं· १९४१ वैशाख सप्तम्यां गुरुदिने लिपिकृतं श्रीशंकरार्पणमस्तु शुभमस्तु भूयात्